

A Magyarországi egyházi könyvtárak kéziratkatalógusai című sorozatról

Egyházi könyvtárainkra társadalmi és hivatalos részről egyaránt csekély figyelem irányul. Pedig ezek a gyűjtemények a megfelelő feltételek mellett a hazai és nemzetközi történelmi kutatás igazi kincsesbányáit jelenthetnék. Kevésbé feltárt vagy csak szűk körben ismert könyvek és kéziratok lapulnak állományaikban.

Az Országos Széchényi Könyvtár úttörő vállalkozása az immár több mint húsz esztendeje folytatódó katalógus sorozat, mely a magyarországi egyházi könyvtárakban őrzött 1850 előtti kéziranyagot tárja fel. A sorozat szerkesztője, *Szelestei Nagy László* 1972 és 1997 között az OSZK-ban a magyarországi egyházi könyvtárak referenseként is tevékenykedett.

Átlagosan másfél évente jelent meg egy kötet. Volt év, pl. a tavalyi vagy az 1991-es, amikor két kötet is napvilágot látott, de 1993 és 1998 között sajnálatos módon egyetlen kötet sem jelent meg. Előfordult, hogy egy-egy kötetet már évekkel előbb megszerkesztettek, mint ahogy a kiadására sor kerülhetett volna. Az idei évben már a tizenharmadik kötetet üdvözölhetjük, és remélhetőleg folytatódhat még a sorozat. A kézirattárak közötti együttműködés jó példája, hogy az első tizenkét kötet lektora az Akadémiai Könyvtár Kézirattárának akkori vezetője, *F. Csanak Dóra* volt. Eddig az alábbi katolikus és protestáns intézmények kéziratkatalógusai jelentek meg:

Magyarországi egyházi könyvtárak
kéziratkatalógusai =
Catalogi manuscriptorum,
quae in bibliothecis ecclesiasticis
Hungariae asservantur, / Országos
Széchényi Könyvtár ;
sorozatszerk. Szelestei N. László.
– 1 – . – Bp.: OSZK, 1979.
ISSN 0138 9955

1. A Tiszántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára (Debrecen)
2. Pannonhalmi Főapátsági Könyvtár
3. A Dunamelléki Református Egyházkerület Ráday Gyűjteménye (Budapest)
4. A Tiszáninneni Református Egyházkerület Nagykönyvtára (Sárospatak)
5. Az Egri Főegyházmezei Könyvtár
6. A Dunántúli Református Egyházkerület Nagykönyvtára (Pápa)
7. A Kalocsai Főszékesegyházi Könyvtár
8. A Győri Egyházmezei Könyvtár
9. Az Esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár Batthyány-gyűjteménye
10. Az Evangélikus Országos Levéltár (Budapest)
11. A Váci Egyházmezei Könyvtár
12. A Csurgoi Református Gimnázium, a Kecskeméti, Kiskunhalasi és Kunszentmiklósi Református Egyházközségek
13. A Magyar Piarista Rendtartomány Központi Levéltára (Budapest)

Elsősorban az irodalomtörténet, egyháztörténet, oktatástörténet, könyvtártörténet, zenetörténet, helytörténet kutatói találhatnak fontos forrásokat a gyűjteményekben. A katalógusokban a kéziratári anyag között levéltári jellegű dokumentumok is előfordulnak.

Képtelenség lenne felsorolni, tartalmilag és formailag behatárolni az egyes kötetekben szereplő kézirat típusokat. Íme néhány példa a teljesség igénye nélkül ízelítőül: tanárok, diákok, rendtagok, tudósok hagyatéka (levelezések, verskéziratok, fordítások, előadások, jegyzetek, emlékkönyvek, albumok, teológiai, történeti, filozófiai, jogi és természettudományi értekezések), kódexek, liturgikus kéziratok, imakönyvek, jelentések, jegyzőkönyvek, periratok, egyházlátogatások anyagai, adminisztratív dokumentumok stb. Külön meg kell emlékeznünk a könyvtártörténet forrásairól, mint a kézirat katalógusok, kölcsönzési naplók és egyéb jegyzékek, rendeletek, szabályzatok. Némely kötet a névmutató mellett külön tárgymutatót, műfaji mutatót is tartalmaz.

Az eredeti jelzetrend szerint követik egymást a kézirat egységek. A tételek száma nem mindig ad eligazítást a gyűjtemény nagyságát illetően. A kéziratokat gyakran kötetekbe foglalták, az 1850 előttiéket néha későbbiekkel kerültek össze, sőt az is előfordult, hogy kézirat anyagokat nyomtatott dokumentumokkal kolligáltak. A vegyes kézirat egységeket

(miscellanea) analitikusan is feltárják a kötetek. A címleírásoknál a megjegyzés rovatban az előző tulajdonosok neve, a sajtókezelő kézírások és az egykorú másolatok ténye is jelezve van.

A sorozat kötetei általában mindössze 800 példányban jelentek meg, aránylag kevés könyvtárba juthattak el. A kéziratok nyelve és tárgya rendkívül változatos. Érdeemes lenne egy adatbázisba rendezni a katalógusok címleírásait és a mutatókat. A világhálón is közzé kellene tenni az ily módon létrehozott központi kéziratkatalógust. Talán fel lehetne ezzel hívni a nemzetközi tudományos közvélemény figyelmét egy-egy megbúvó, ritka forrásra, és hasonmás digitalizálásra is könnyebben sor kerülhetne.

Továbbra is szükség van azonban a hagyományos formátumra, mivel az eredeti leltári rend így tanulmányozható, nem beszélve arról, hogy az egyes kötetek változó hosszúságú bevezető tanulmánya számos könyvtártörténeti és kéziratár történeti adalékot tartalmaz.

A legnagyobb gyűjtemények már sorra kerültek, bár az egyházmegyei könyvtárak közül sem szerepel még mindegyik. Van viszont sok kisebb, közepes méretű, pl. parókiái gyűjtemény, melyek anyagáról még jónéhány, esetenként összevont kötet is megjelentethető lenne, mint ahogy ez a 12. kötet esetében már megvalósult. A sorozat keretein belül már régebben tervbe vették egy kódexkatalógus elkészítését, mely egy kötetben tartalmazná a magyarországi egyházi könyvtárakban őrzött középkori kötetes kéziratok kódextudományi részletességű leírását. Reméljük, sikerül lehetőséget találni ennek a kötetnek a megjelenítésére is. Bízunk továbbá abban, hogy a sorozat kötetei élénkebb kritikai fogadtatásban részesülnek a szaksajtóban.

(NpL)

Zárt, bizalmas, számozott :
tájékoztatáspolitikai és cenzúra,
1956–1963 : dokumentumok /szerk.
Cseh Gergő Bendegúz, Kalmár Melinda,
Pór Edit. – Budapest : OSIRIS,
1999. – 541 p. ;
ISBN 963 379-438-2

Hogy-hogy eddig nem volt?

A kérdés természetesen költői, hiszen attól új, hogy nem volt. És mert jellegénél fogva nem is lehetett volna. A címben jelzett kérdés, ti. hogyan is nem hiányoltuk eddig, dokumentumkötetről lévén szó – vagy talán éppen ezért –, fokozottan furcsának hathat. Végeredményben közvetlen „előtörténelmünkről” van szó, olyan korszakról, melyet so-

kan megéltünk, vagy érintőlegesen éltünk meg. Olyan korszakról, amikor napjainkról úgy véltük szinte mindent tudunk, azt is, hogy mit nem szabad, vagy nem illik tudnunk. Olyan korszakról, amikor a hétköznapiak, az utca levegőjében is benne volt, érzékelhető volt, mik azok (vagy mik lehetnek azok) a háttérdöntések, melyeknek eredményeit ismerjük vagy ismerni véljük.

Az ország 1956 utáni élete, történelme igen sok aspektusból szemlélhető. A kezünkben tartott kötet egy látszólag periférikus téma feltárására vállalkozott, „mindössze” a korszak tájékoztatáspolitikájáról és cenzúrájáról ad képet, a zártság, a bizalmasan kezelt, a számozott dokumentumok köréről. Nagyon jól tudjuk azonban, hogy ez a látszólag periférikus terület az, ahol a mindennapok valamennyi történelmi, politikai, gazdasági eseménye lecsapódhat. Korántsem lehet közömbös – ha viszonylag távolinak tűnő példával kívánjuk ezt szemléltetni – hogy pl. a szociális szféra, a termelés, az életviszonyok kérdéseiről mi és hogyan juthat el azokhoz, akiket érint, akik azt a valóságban tapasztalják, vagy nem tapasztalják, s hogy milyen magyarázatokat, illetve indoklásokat kaphatnak kérdéseikre.

Ahogy ezt a kötet szerkesztői megjegyzéseikben is közlik, noha azok zöme kisebb számú levéltár, illetve más intézmény őrizetében fellelhető volt, kutatásukat mégis számos intézményre kellett kiterjeszteniük. A bőséges forrásanyagból ez alkalommal kiválogatott dokumentumok – mint azt a kötet fejezeti tagozódása is mutatja, melyre a későbbiekben visszatérünk – általában időrendi sorrendben kerülnek közlésre, ez csak akkor válik tematikáivá, ha bizonyos dokumentumok között olyan szoros az összefüggés, hogy elválasztásuk a téma megértését nem könnyítette, inkább nehezítette volna.

A dokumentumokat lehetőség szerint teljes terjedelmében közli a kötet, amennyiben terjedelmi okok azok vegyes tematikája ezt nem teszi lehetővé, tájékoztat a kimaradt részokról, minden olyan esetben, mikor azok a témára vonatkoznak. Az ere-

deti dokumentumok őrzési helye, levéltári jelzete vagy feltételezett keletkezési dátuma minden dokumentum végén fellelhető, mint ahogy a bennük szereplő rövidebb kézírásos javításokra, észrevételekre való utalások is (hosszabb kézíratos rész meg kommentár esetében mindez lábjegyzetben szerepel.)

A dokumentumgyűjtemény 1. fejezete az *Irodalompolitika* kérdéskörével, illetve dokumentumanyagával foglalkozik. A kötet évköre lényegében egybeesik azzal az időszakkal, mely alatt a kádárista vezetés a hivatalos irodalmi élet formáit és intézményrendszerét kialakította. Ezekkel lényegében biztosította azt, hogy a demokráciákban megszokott, s a fentiekben már említett „az irodalomra minden kihat és visszaüt” elve jóval korlátozottabban működhetett, mint máshol. A korábbiakban inkább megszokott és direkt eszközök fokozatos megszűnése mellett ugyanakkor a politikai-társadalmi-gazdasági változások a lassú nyitás és demokratizálódás irányába mozdultak el, s ezek kezeléséről is megfelelő módon gondoskodni kellett. Az MSZMP KB már 1957 szeptemberében elkészített első intézkedési tervét és állásfoglalását az irodalomról, s bár időközben a háttérben ismertté vált az ún. három T (tiltás, tűrés, támogatás) eszmei vezérfonala, a népi írók mozgalmával kapcsolatos problémák, az emigráns magyar irodalom eszmei-politikai problémái, a szinte állandósult viták és átdolgozások eredményeként „a felszabadulás utáni magyar irodalom néhány kérdéséről” szóló MSZMP tézisek végül 1959 februárjában jelentek meg. Ez a korábbi hibák ismertetésén túl a közvetlen állami irányítás érvényesülését hangsúlyozza, mely mögött azonban nyilvánvalóan a politikai-pártszempontok húzódtak meg.

Lényegében, de közvetlenebbül politikai színezetet hordozva hasonló kérdések álltak az irodalmi élet szervezeti rendjének kialakulása, illetve szabályozása mögött. A névlegesen működő szervezetek tényleges befolyással nem bírtak az irodalmi mozgalmakra, újjászületésüket, vagy éppen újjak születé-

sét pedig egyértelműen hatalmas kérdések – s a hatalmon belüli egyet-nemértések – befolyásolták. Az Írószövetség közgyűlésére végül 1959. szeptember 25-én került sor, a referátumot Darvas József, a szövetség leendő elnöke tartotta. S miközben a felszínen úgy tűnhetett, fokozódtak a publikációs lehetőségek és források, javulások észlelhetők az irodalmi élet egyes szereplőinek, résztvevőinek egzisztenciális helyzetében, társadalmi elfogadtságában, Darvas szükségesnek tartotta leszögezni referátumában: „Az író nem vezetője, hanem szolgálója a népnek”.

A közgyűlést követő időszak a politikai és az irodalmi életben egyaránt alapvető változásokat hozott. Elkerülhetetlen volt a tényleges nyitás-nyílás, a korábbi határon kívüli (keleti és nyugati egyaránt) szellemi áramlatok és termékeik felbukkantak a magyar irodalmi közéletben, erőteljes hatást váltva ki. Olyan ismeretekről és erőkről volt szó, melyek a továbbiakban pusztán diktatórikus eszközökkel már nem megállíthatók, s ezek az újonnan jelentkező ismeretek és erők már az irodalmi csoportosulások között is érzékelhetővé váltak. Miközben napvilágot láthattak a korábban egyik oldalról sem kompromittálódott szerzők írásai, miközben kialakult a kor elvárásainak megfelelő középszínvonalú szerzők és műveik áradata, a háttérben zajló fontos kérdésekről – s talán ez a legjellemzőbb – az Írószövetség 1962 szeptemberében megtartott újabb közgyűlésén, gyakorlatilag nem esett érdemi szó.

A dokumentumgyűjtemény 2. fejezete a *Sajtópolitika* kérdéseivel foglalkozik. A politikai vezetés tökéletesen tudatában volt annak, hogy a tömegek hangulatának alakítására a médiák az irodalmi élet eseményeinél és személyiségeinél jóval erősebb hatás gyakorlására képesek. Ennek megfelelően szinte első pillanatoktól kezdve igyekeztek is ezekre a területekre (a televíziózás még csak gyermekkorát éli) megfelelő embereket és irányítási módszereket találni és alkalmazni. A politikai és a napi események és hírek iránti igény fokozta a sajtóval szem-

ben támasztott elvárásokat, melyeknek az – részben önhibáján kívül – nem tudott eleget tenni. S noha a politikai vezetés azt feltételezte, hogy a médiák dolgozóinak átnevelése sikeresebb feladat lesz, mint az íróársadalom, ebben is csalatkozniuk kellett, sőt a MUOSZ ideiglenes választmányával sem sikerült érdemi megegyezésekre sort keríteni. Mindezekre a negatív eseményekre a kormány adminisztratív eszközökkel reagált, lapbeszüntetésekre, tömeges elbocsátásokra, sőt letartóztatásokra került sor. Lényegében 1956 decemberében, 1957 januárjában indultak újra a „párthú” sajtóorgánumok, a választék kiszélesítése felett éberben őrködtek. A sajtó munkatársainak jövedelmi viszonyait erőteljesen javították, s így a politikai konszolidálódással párhuzamban 1958 januárjára már megérlelődtek a kölcsönös tárgyalások alapvető feltételei. 1958 májusában a helyreállított MUOSZ önkormányzat és a szervezet közgyűlése már a Politikai Bizottság által jóváhagyott elvek alapján állíthatta helyre az újságírók szövetségét.

A sajtó irányítására és szervezésre a visszaszoruló Tájékoztatási Hivatal mellett létrehozták az MSZMP korábbi Agitációs és Propaganda osztályáról (APO) részben leválasztott és megerősített Tudományos és Kulturális Osztályt. A Tájékoztatási Hivatal hatásköréből lényegében kivonták a Rádiót és a Televíziót, majd a Magyar Távirati Iroda irányítását is. A tömegkommunikáció irányítása valójában a párt vezető szerveinek határozatain, állásfoglalásain keresztül közvetlenül az APO tevékenységén keresztül érvényesült. Ez vonatkozott tulajdonképpen a média minden intézményére, természetesen különféle megjelenési formában. Árnyalta a képet, hogy pl. a helyi média intézményrendszere ugyanezen csatornákon kívül a központiak mellett a helyi apparátus is szerepet kapott és vállalt, s mindez természetesen nem a szakszerű, illetve tárgyyszerű, hanem egyértelműen a célzott tájékoztatás céljait szolgálta és eredményezte. A jelenség enyhülését, változását gyakorlatilag nem az elhatá-

rozások uralták, hanem a politikai, társadalmi életben bekövetkezett liberalizálódási folyamatok, melyek a korábbi cenzúra további éles alkalmazását és érvényesülését már nem igényelték, de nem is tettek volna lehetővé.

Miközben a tömegkommunikáció szakemberei rendszeres tájékoztatást kaptak, miről szóljanak (a miről ne szóljanak vagy miről nem szólhatnak ebben lényegében benne volt.), egyidejűleg folyt az egyébként tagadott utócenzúra is, mely leginkább az utólagos helyreigazításokban és cáfolatokban érzékelődött (ez az eset, mikor a pesti ember azt mondta: aha, cáfolják, hát mégis igaz volt). A háttérben lezajlott esetleges személyi következményekről pedig csak az ismeretségi kör tudott a beavatottakon kívül. Le kellett mondani a külföldi magyar nyelvű rádióadások zavarásáról és egyre inkább teret kellett engedni a külföldi sajtónak is (túlzás lenne azt állítani, hogy a kötet által tárgyalt évkörben teljes egészében). Mindezek valószínűleg megalapozták azoknak a társadalmi és politikai folyamatoknak a kibontakozását, melyek jóval később a jelenlegi helyzethez, s e kötet megjelenésének lehetőségéhez is elvezetett.

A kötet harmadik fejezete, a *Tájékoztató és külpolitikai propaganda* címet viseli. A kötetben tárgyalt időszak magyarországi külpolitikájának s vele összefüggésben a már említett propaganda-kérdések problematikusságának legfőbb bizonyítéka, hogy ebben az időben tárgyalta az ENSZ közgyűlése is az ún. „magyar kérdést”. Ezt azután szinte éves rendszerességgel napirendre tűzték, itthon azonban legfeljebb a jelentések cáfolatát ismerhettük meg behatóbban, míg bizonyos kérdésekről titokban értesülhettek a nyugati sajtó révén. A kormány politikájának nemzetközi elfogadtatása alapvető fontosságú volt, így az eszköztár is árnyaltabb, összetettebb, mint amit a korábbi fejezetek témái említettek. A kormány, az ország elfogadtatása nemcsak ideológiai, gazdasági kérdés is volt, így ennek megfelelően kellett a mindenkori stratégiát és

taktikát is alakítani és alkalmazni. A nagyjából ugyanezen időszakban, más területen bekövetkezett események és válságok meggátolták, hogy a „magyar kérdés” mindenkor az érdeklődés középpontjában maradjon, de teljes leszorulására sem volt mód. A külföldi megjelenésű vagy klerikálisnak minősített információhordozók sorsa közismert, éppen azért, mert jó részük legálisan nem is vált soha ismertté. A levéltárak mellett a könyvtárak is gondosan kezelték (ha kezelhették) a korlátozottan forgalmazható (ún. zárt) dokumentumokat, lényegében a bizalmas, szigorúan bizalmas, és titkos dokumentumok körének egzakt körülhatárolására sosem került sor, az erről született határozatok bizonytalanságából szinte az világlik ki, adott volt, aki ezeket a döntéseket akár egy személyben meghozhatta, s mindenki más jól felfogott érdekében ezeket végrehajtotta.

Ugyancsak koncentrálnak minősíthető a kifelé sugárzott információk köre és tartalma, divatos szóval a hazánkról alkotott tudatos imázs. Míg a politikai események hatására bizonyos hazai körök már hozzájuthattak bizonyos bizalmas körökben terjesztett, tágabb információkhoz is (ennek köre és mennyisége az idő előrehaladtával meghökkentő mértékben növekedett) a hírek, események, jelenségek nem legális külföldre kerülése, ha nem is mindig látványosan, de szankciókat vont maga után. Az itthon nagyobb körben terjesztett, de nem legális forgalomba került művek alkották a már említett zártan vagy korlátozottan használható dokumentumok körét a közgyűjteményekben, melyek teljes legális hozzáférésig az 1990-es éveikig kellett várni. A külföldiekben alkotott magyarság, illetve országkép kialakításához pedig igyekeztek hozzájárulni egyéb intézmények is, min pl. a Kulturális Kapcsolatok Intézete (mely megfelelő ellenőrzés alatt, de szabadabb információáramlást tett lehetővé.), a miniszteriális pártszerveken kívül a Magyar Tudományos Akadémia, de legfőként talán a Magyarok Világszövetsége, mely elsősorban a külföl-

dön élő magyarok befolyásolását tartotta feladatának, akaratlanul is szélesebb körű információkat és híreket továbbított, mint a hivatalos orgánnumok.

A gazdag – és vélhetően jóval gazdagabb – forrásból merített dokumentumanyag egy-egy téma, személy, dokumentum kiemelését gyakorlatilag lehetetlenné teszi. Bízom abban, hogy noha a kötet megjelentetésével sokan sokféle kérdésre választ találnak, talán ahhoz is felkelti, vagy fokozza a kedvet, hogy annak ellenére, hogy ezek eredetije immár évtizedes léptékben szabadon hozzáférhető, bár viszonylagos szétszórtságuk miatt nehezebben, s talán felkeresésükre, felkutatásukra egyénileg kevesen vállalkoznak, de tudatában vannak, hogy élhetnek ezzel a lehetőséggel. Meggyőződésem, hogy a dokumentumkötet folytatása nélkülözhetetlen, hiszen nem állítható, hogy az ezt követő évek már a teljes zárttság jegyében teltek el, bizonyára még sok, hasonló meglepetésben vagy megerősítésben lehet része a folytatás olvasóinak, kutatóinak.

S végezetül egy magánmegjegyzés: a *Zárt, bizalmas, számozott* c. dokumentumkötet megjelenése után, noha mint már az elején említettem, a társadalmi-gazdasági folyamatok csupán látszólag részletkérdésével, a tájékoztatáspolitikával és kultúrpolitikával foglalkozik, ezen évtizedek történelme, kultúrtörténete, de meg merem azt is kockáztatni, irodalomtörténete sem taglalható hitelesen a kötetben lévők ismerete nélkül, s bizony azt is, alighanem jó néhány már megjelent értékelés „értékelést” igényel.

Szinainé László Zsuzsanna

Zenei könyvtári ismeretek

Magyar Könyvtárosok Egyesülete
Zenei Könyvtáros Szervezet
Budapest, 1999

Megszületett a zenei könyvtárban dolgozók kézikönyve

Zenei könyvtári ismeretek /
[szerzők Erdélyi Frigyesné et. al.];
szerk. Gócza Júlianna; [közread. a]
Magyar Könyvtárosok Egyesülete
Zenei Könyvtáros Szervezet. – Bp. :
MKE Zenei Könyvtáros Szerv.,
1999. –194 p.
ISBN 963 03 7657 1

A könyv előszava nagyon szépen és pontosan meghatározza, mi is a *zenei könyvtár*. Nehézségeink akkor támadnak, amikor meg akarjuk határozni, ki is a *zenei könyvtáros*.

Valahányszor új kollégát keresünk, felmerül a kérdés, mi a fontosabb: végzettsége szerint könyvtáros legyen vagy inkább muzsikos? Ha könyvtárosi végzettsége van, akkor megfelel a közalkalmazotti tör-

vénynek, amely megkívánja a szakirányú végzettséget, s egy zenei könyvtár végül is könyvtár. Az más kérdés, ha például feldolgozó munkakörbe kerül az illető, meg tudja-e állapítani egy zenemű hangnemét, vagy rájön-e arra, hogy amit a kotta címlapján lát, az a mű eredeti címe-e vagy sem, azaz elfogadja, vagy keres tovább. Ha az olvasószolgálatba kerül, akkor is számos olyan kérdéssel találja szemközt magát, amelyhez a könyvtárosi diploma nem ad segítséget. Az olvasók Saint-Saëns műveit keresik, jó, jó, de hogyan írják? Keresnek egy Brahms-dalt középfekvésben – jó, jó, de az meg micsoda és hogy néz ki? Ha muzsikust választunk, akkor meg az a kérdés, „mi a szerzőségi adat” meg a „párhuzamos cím” és „mi fán terem az ETO”?

A *Zenei könyvtári ismeretek* című könyv tudtommal Magyarországon az első olyan kiadvány, amely megpróbál segítséget nyújtani e kérdések megoldásához. A zenei könyvtárosok képzésére már történetek kísérletek: az OSZK–KMK-ban indultak középfokú tanfolyamok, az ELTE is indított kiegészítő továbbképzést, de a folyamatos képzés mindmáig „hiánycikk”. (Persze kérdés, hogy egyáltalán milyen mértékben volna rá igény.)

Ez a könyv igen komoly hiányokat pótol. A fogalmak tisztázása is fontos, de leginkább az a szemlélet érdemel említést, ahogy e témához közelít, ugyanis a zenei könyvtárról úgy beszél mint egy átlagos könyvtárról, ezáltal csökkenti azt a távolságot, amelyet nem egy kolléga fölfedezni vél a könyvtár és a zenei könyvtár között, tehát némileg köznapiabbá, kevésbé ijesztővé teszi ezt a sajátos gyűjteménytípust. Ez a megoldás azzal jár együtt, hogy jó néhány olyan alapfogalmat is megtárgyal, amely nem csak erre a könyvtártípusra vonatkozik. Ide sorolható például a zenei tájékoztatási eszközök tipológiája vagy a katalógusfajták ismertetése, valamint a teljes 3. fejezet is, melynek témája *A zeneművek formai feltárása*. Ugyanakkor csak erre a könyvtártípusra érvényes, speciális része a könyv-

nek *A zenei szakirodalom és a zeneművek tartalmi feltárása* című fejezet.

A recenziót az hozza zavarba, hogy nem tudja eldönteni, kiknek is szól a könyv. A katalógusok ismertetése ugyanis alapfokú könyvtári ismereteket tartalmaz, s ily módon hasznos olvasmány annak, aki muzsikusként kezd dolgozni egy zenei könyvtárban. A *Tartalmi feltárás* című 4. fejezet viszont azoknak nyújt segítséget, akik könyvtárosi ismeretekkel rendelkeznek és zenei anyag szakozásával találják szemben magukat.

Visszaköszön tehát a kérdés: ki is jöjjön egy zenei könyvtárba dolgozni? És ki az, akinek erre a könyvre szüksége van?

Tulajdonképpen mindenkinek, akit jó sorsa és érdeklődése egy zenei gyűjteménybe vezetett. Akár innen, akár onnan érkezett, valami nagyon fontosat talál magának, ugyanis végre egyszer összegyűjtve, rendszerezve (akár újdonságként, akár ismétlésként) megkapja a legfontosabb könyvtári ismereteket. Az olvasónak csak azt kell figyelembe vennie, hogy bizonyos fogalmak alapszinten, szinte „szájbarágósan” szerepelnek (pl. „mindenről készülhet kép, aminek területi vetülete van”), más részek viszont komolyabb előképzettséget tételeznek fel, elsősorban az osztályozással kapcsolatos tudnivalók esetében. Ettől egyenetlenné válik a könyv szakmai színvonala, pontosabban fogalmazva, mintha a szerzők maguk sem mindig tudták eldönteni, kikhez szóljanak.

Van néhány olyan alfejezet, amely különösen hiánypótlónak tekinthető. Ilyen a legfontosabb tematikus műjegyzékek ismertetése, amelyek persze csak válogatások. A magyarországi zenei gyűjtemények közül talán éppen a Zeneakadémia Könyvtárában található a legtöbb műjegyzék, természetesen a sokszorosra az itt ismertetetteknek, de új külföldi kottákon mindig találunk olyan műjegyzékszámokat (persze kisebb mesterek esetében), amelyekről eddig még csak nem is hallottunk. Mindenesetre így is nagyon hasznos része a könyvnek, ahol a legfon-

tosabb műjegyzékeket ismertetik a szerzők. Ugyanilyen hasznosnak – és a régi anyagokkal is rendelkező gyűjteményben dolgozók számára különösen fontosnak – tartom a zenei tájékoztatási eszközök kialakulásának történetét ismertető részt, ezen belül a magyarországi fejlődés vázlatát, amit eddig még senki nem állított össze olyan teljességgel, mint *Pogány György*.

A központi zenei katalógus hiányát minden kolléga érzi. A Zeneakadémia számítógépes adatbázisa, amely egyelőre ugyan csak valamivel több mint 40 ezer rekordot tartalmaz, valamennyire pótolhatja a hiányt (www.liszt.hu – ezen belül az ALEPH-link működik), de egy országos lelőhely-jegyzéket az ország legnagyobb zenei gyűjteménye sem tud helyettesíteni.

S ha már a számítógépnél tartunk: a zeneművek formai feltárásáról szóló fejezet olvasása közben nem győztem hálát adni a sorsnak azért, hogy immár több, mint öt éve az ALEPH integrált könyvtári rendszerrel dolgozhatunk, kollégáimmal együtt. Bár még nem tudjuk a rendszer valamennyi lehetőségét kihasználni, a katalogizálási modul használatára sok olyan nehézségtől megkímél bennünket, amelyek „teljes szépsége” tulajdonképpen csak a fejezet tanulmányozása közben mutatkozott meg számomra. Egy MARC-kódos számítógépes katalogizálás a megfelelően kiválasztott kódok, mezők, almezők segítségével nagyon sok mindentől megkíméli ma a könyvtárost (és az olvasót), ami a hagyományos cédulakatalógus készítésekor hihetetlen figyelmet, időt és türelmet igényel: központosítási gondoktól, adatok kifejejtésétől vagy nem megfelelő formában való leírásától. S még egy szempont: egy zenei könyvtárban különösen fontos – lévén a zeneművek hihetetlen nagy része gyűjteményes kiadvány – az analitikus feltárást olyan mértékben és teljességgel teszi lehetővé a számítógép mind a formai, mind a tartalmi oldalról, amelyről a cédulakatalógus korában álmodni sem mertünk. (Egyszer megszámoltuk: valamelyik kotta esetében több mint

400 darab több oldalas cédulát kellett volna gépelnünk ahhoz, hogy ugyanolyan mélységű feltárást érhessünk el, mint a rendszer, s ráadásul több napi munka és majd egy negyed fióknyi hely lett volna...)

A tartalmi feltárást különösen nehéz kérdés a zeneműveknél. Éppen a számítógép elérhetőségével. Az adatbázisok webes elérhetőségével (és nem utolsósorban a nyomtatott központi lelőhely-katalógus hiányában) erősen meggondolandó, melyik módszert alkalmazzuk. A tárgyszavazás a legegyszerűbb, ez kétségtelen. A zenemű (a zenei könyveket értve most alatta) a lehető legnemzetközibb dokumentumtípus, ezért a feltárása is akkor igazán praktikus, ha nemzetközi szinten is érthető. Ez mindenképpen a tárgyszavazás ellen szól. A Flexibilis Zenei Osztályozási (FZO) rendszer egyik hibája ugyancsak az, hogy nemzetközi szinten ismeretlen, tehát megfejthetetlen. Ezzel a rendszerrel egyéb gondjaim is vannak. Előnyének látszik, hogy szinte minden részletre gondol, minden árnyalatára ad osztályozási lehetőséget, de ez egyben hátránya is, mivel – véleményem szerint – nagyon szétaprózza a tartalmakat. Néha olyan mértékben – mint amikor például külön veszi a klasszikus, romantikus és modern szonátát, amiben van némi ráció is, vagy amikor a mise állandó és változó részeinek külön jelzettel ad – hogy felmerül a kérdés, zenetudományi végzettség nélkül, vajon lehet-e igazán jól használni? Ugyanakkor zenetörténeti és formai tartalmi „bukfenc”, amikor egy helyre sorolja a világi vokális nagyformákat és a madrigálokat.

Internetes világunkban igazán a nemzetközileg használt ETO-nak lenne létjogosultsága. Miközben a formai feltárást egyre egységesebb, szabványok és szabványoknak megfelelő számítógépes rendszerek szorítják rá a könyvtárosokat arra, hogy mindenütt érthető, egyértelmű, csereszabatos leírást készítsenek a dokumentumokról, addig a tartalmi feltárást egységesebbé – legalábbis nálunk – szó sincs. Ha új, könyvtári végzettséggel nem rendelkező kol-

légának próbálom elmagyarázni az ETO lényegét, mindig elmesélem a Tel-Avivi városi könyvtárban szerzett élményemet. Kíváncsi voltam találok-e náluk Magyarország történelméről valamit, úgy, hogy a cédulákat még elolvasni sem tudtam. Az ETO-jelzet alapján könnyen megtaláltam, amit kerestem. Nos, ezt a sikerélményt egy magyarországi könyvtárban nem szerezhetem meg, ha az a könyvtár, az FZO-t használja.

Ha egy zenei könyvtár áttér a számítógépes feldolgozásra és ezzel együtt a számítógép segítségével történő referenz-szolgáltatásra, mindezeket a kérdéseket újra kell gondolni úgy, ahogy annak idején a Zeneakadémia Könyvtárában végig gondoltuk. A „végtelenített” ETO-jelzetek a gyors keresés és a találati halmazok filterezési lehetősége révén egyre inkább veszítenek jelentőségükből, egyszerűen nem szorulunk arra, hogy egy jelzetbe sűrítsünk mindent. Tág lehetőség nyílik egyfelől a viszonyításra, másfelől a szűkítésre, nem csupán a jelzetek közti relációban, hanem a tartalmi és formai feltárás elemei közti viszonylatban is.

A Zenei könyvtári ismeretek c. könyv elsősorban azoknak szól, akik még a hagyományos eszközökkel dolgoznak. Nagyon jó, hogy kitér olyan részletekre is, amelyek a számítógépes feldolgozás során már nem jelentenek problémát, mert egyrészt végig gondolatja a különböző mozzanatokat a könyvtárossal, másrészt éppen akkor jelent ezzel segítsé-

get, amikor egy könyvtár áttér a számítógépes feldolgozásra és alaposan meg kell gondolnia, milyen rendszert, milyen MARC kódokat, milyen mezőket, almezőket akar majd használni.

Kár, hogy a könyvtárosok által könyvtárosoknak írt könyvbe – az áldott és átkozott számítógép miatt – bennmaradt jó néhány elválasztási hiba (diszkrográfia, feleslegessé vált elválasztójelek a folyamatos szövegben stb.). Apróság, de azért megemlítem, hogy a 16–századi zenével kapcsolatban orgona és zongoramuzsikáról szólni, hiba (13. oldal), s jobb lett volna billentyűs hangszerre írt művekről beszélni.

Valamennyi szerző nagyon alaposan körbejárta szakterületét. A *Zenei információ, zenei dokumentumok* és *A zenei tájékoztatás* c. fejezetet Pogány György, a *Zeneművek formai feltárása* c. részt Erdélyi Frigyesné és Vavrincez Veronika írták. A zenei szakirodalom és a zeneművek tartalmi feltárása c. rész Gócza Julianna munkája. A könyv kötelező olvasmány minden kolléga számára, aki zenei gyűjteményben dolgozik, legyen szó hagyományos zenei könyvtárról vagy hangtárról. Teljes mértékben hiánypótló könyvről van szó, amely a maga nemében Magyarországon az első. Az egyik legösszetettebb – és legszebb – szakkönyvtári terület legfontosabb tudnivalóit foglalja össze koncentráltan, okosan, szeretettel.

Gádor Ágnes

SIKEREKÖNYVEK ELEKTRONIKUSAN – Az elektronikus könyvek eddig még nem váltották be a gyártók hozzájuk fűzött reményeit. A Gemstar-TV Guide International újabb ötlettel állt elő: öt kiadóval egyezett meg, hogy bestseller írók regényeit fogják digitálisan megjelentetni, hetekkel a nyomtatott változat piacra kerülése előtt. A kiadók szerint így nagyobb lesz a hírverés a művek körül és az elektronikus kiadványok olcsóbbak lesznek, mint a könyvek. A Gemstar és a Thomson Multimedia a hónap végén dobja piacra hordozható e-book készülékét. A Gemstar elnöke szerint az elektronikus könyvek azért lesznek sikeresek, mert olcsóbb az előállításuk.

(Business Week, 2000. okt. 23.)